

ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21*

INNOVATIVE LEADERSHIP AFFECTING LEARNING MANAGEMENT SKILLS

OF SCHOOLS UNDER THE SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 21

ทรงวุฒิ บุษดี

Songwut Busadee

สิทธิชัย สอนสุภี

Sittichai Sonsopee

กรองแก้ว กิ่งสวัสดิ์

Krongkaew Kingsawat

มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย

Khon Kaen University, Nong Khai Campus, Thailand.

Email: songwut.buseedee@kkumail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 2) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 21 และ 3) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 จำนวน 230 คน ซึ่งได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้น เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามซึ่งมีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.969 และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ด้านการมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง การทำงานเป็นทีม การบริหารความเสี่ยง การมีความคิดสร้างสรรค์ และการกระตุ้นการสร้างนวัตกรรม โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง 2) ทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ใน

* Received: 27 November 2022; Revised: 30 December 2022; Accepted: 31 December 2022

ระดับมากทุกด้าน ได้แก่ ด้านทักษะสารสนเทศและเทคโนโลยี ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะการทำงานร่วมกันและความยืดหยุ่น และทักษะอาชีพและทักษะชีวิต โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ทักษะสารสนเทศและเทคโนโลยี 3) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง (X_1) การทำงานเป็นทีม (X_2) กระตุ้นการสร้างนวัตกรรม (X_5) และการบริหารความเสี่ยง (X_3) สามารถร่วมกันพยากรณ์ทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา ได้ร้อยละ 85.0 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม, ทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา, มัธยมศึกษาจังหวัดหนองคาย

Abstract

The objectives of this research were 1) to study learning management skills of schools under the Secondary Education Service Area Office 21 2) to study innovative leadership of school administrators under the Secondary Education Service Area Office 21 and 3) To study innovative leadership affecting learning management skills of schools under the Secondary Educational Service Area Office 21. The sample group used in this research was 230 school administrators and teachers from stratified random sampling. The instrument was used as a questionnaire with the reliability of 0.969 and the data was analyzed by stepwise multiple regression analysis.

Research finding were as follows; 1) Innovative leadership among school administrators Overall, the practice was at a high level in all aspects. The aspect with the highest average was change vision. 2) Learning management skills of schools. Overall, the practice was at a high level in all aspects. The aspect with the highest average was information and technology skills. 3) Innovative leadership Affecting Learning management skills of schools, including change vision (X_1), teamwork (X_2), stimulating the Innovative (X_5) and risk management (X_3) were able to jointly predict the learning management skills of schools at 85.0% with statistical significance at the 0.05

Keywords: Innovative leadership, learning management skills of school, Secondary Education Nong Khai Province

บทนำ

ความเจริญก้าวหน้าและการปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลกระทบต่อการศึกษาในศตวรรษที่ 21 การเตรียมคนไปเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว รุนแรง พลิกผัน และคาดไม่ถึง คนยุคใหม่จึงต้องมีทักษะสูงในการเรียนรู้และปรับตัว ครูต้องพัฒนาตนเองให้มีทักษะของการเรียนรู้ด้วย และต้องมีทักษะในการทำหน้าที่ครูในศตวรรษที่ 21 ซึ่งไม่เหมือนการทำหน้าที่ครูในศตวรรษที่ 20 หรือ 19 (วิจารณ์ พานิช, 2555) การพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการเป็นพลเมืองในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะ 4C คือความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) การสื่อสาร (Communication) และการทำงานเป็นทีม (Collaboration) ซึ่งทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษใหม่ เนื่องจากรูปแบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป การพึ่งพาอาศัยในระดับโลกที่เพิ่มมากขึ้นและภูมิทัศน์ในการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไป (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และคณะ, 2556)

ทักษะการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่ง ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีในยุคปัจจุบันส่งผลต่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ (สุคนธ์ ลิทธิพานนท์, 2558) หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ตาม ปญญาว่าด้วยการจัดการศึกษาขององค์การสหประชาชาติ (UNESCO) 4 ด้าน คือ 1) การ เรียนรู้เพื่อรู้ทุกอย่าง (Learning to know) 2) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติ (Learning to do) 3) การเรียนรู้เพื่อการดำเนินชีวิต (Learning to with the others) และ 4) การเรียนรู้เพื่อให้ รู้จักตนเองอย่างถ่องแท้ (Learning to be) (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2558) การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เป็นการกำหนดยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนรู้โดยร่วมกัน การสร้างแนวปฏิบัติที่เสริมสร้างประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นที่องค์ความรู้ ทักษะการดำรงชีวิตในสังคมแห่งความเปลี่ยนแปลง (วรางคณา ทองนพคุณ, 2563)

ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหาร มีความสำคัญ ต่อการพัฒนาโรงเรียนให้ไปสู่การเป็นองค์กรแห่งนวัตกรรม เพราะสามารถจัดการนวัตกรรม ส่งเสริมการ ดำเนินงานใหม่ ๆ ให้แตกต่างและสร้างสรรค์ไม่เหมือนใคร (พยัต วุฒิรงค์, 2555) กล่าวว่า ถ้าบุคลากรทางการศึกษา โดยเฉพาะครูผู้สอนสามารถจัดการ เรียนรู้ให้ผู้เรียนมีทักษะในศตวรรษที่ 21 ย่อมส่งผลดีต่อตัวผู้เรียน และ วิจารณ์ พานิช, ได้กล่าว เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของครูว่า บทบาทความเป็นครูเปลี่ยนจากผู้สอนมาเป็นโค้ชที่ จำเป็นต้องมีวิธีการที่สามารถฝึกฝนให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้รอบด้าน สามารถบูรณาการความรู้ต่าง ๆ ที่มีให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้โดยใช้สติปัญญาสามารถดำรงอยู่ภายในโลก ความเป็นจริงได้อย่างปกติสุข (วิจารณ์ พานิช, 2555) สอดคล้องกับ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งมีจุดเริ่มต้นการพัฒนานักเรียน การพัฒนาคุณภาพครู และการสร้างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหาร ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมายผลลัพธ์อย่างมีคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2558)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศประกอบการกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหาร และการวางแผนบริหารทักษะการจัดการเรียนรู้สำหรับสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21
2. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21
3. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21

วิธีดำเนินการวิจัย

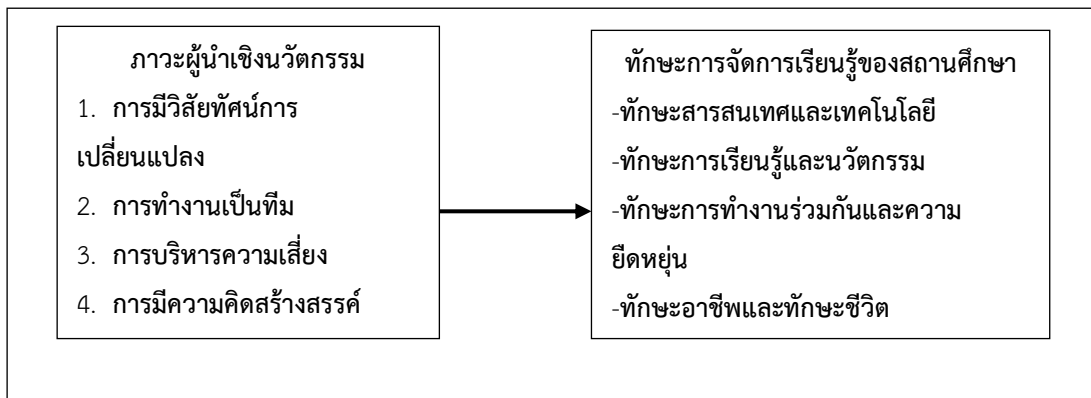
การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสาเหตุ (Causal Research) มีวิธีการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 จำนวน 31 โรงเรียน รวมจำนวนทั้งสิ้น 1,178 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ชั้นแรก สุ่มโรงเรียนตามชั้นอำเภอ ชั้นที่สอง สุ่มผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนจากโรงเรียน จึงได้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในโรงเรียน จำนวน 230 คน

2. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ตัวแปรต้น คือ ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ได้แก่ (1) การมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง (2) การทำงานเป็นทีม (3) การบริหารความเสี่ยง (4) การมีความคิด

สร้างสรรค์ (5) การกระตุ้นการสร้างนวัตกรรม และตัวแปรตาม คือ ทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา โดยแสดงกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item-Objective Congruence Index: IOC) จากการสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน มีค่าระหว่าง 0.6-1.0 และตรวจสอบความเที่ยง (Reliability) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient: α) มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.969 โดยแบบสอบถามจำแนกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 แบบสอบถามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นแบบสำรวจรายการ ตอนที่ 2 แบบสอบถามภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมเป็นแบบมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ และตอนที่ 3 แบบสอบถามทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาเป็นแบบมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.24$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง ($\bar{X}=4.26$) รองลงมาคือ การมีความคิดสร้างสรรค์ และการกระตุ้นการสร้างนวัตกรรม ($\bar{X}=4.25$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ การทำงานเป็นทีม ($\bar{X}=4.20$) ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

ด้าน	ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม	$\bar{X}$	.S.D	การแปลผล
1	การมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง	4.26	0.61	มาก
2	การทำงานเป็นทีม	4.20	0.63	มาก
3	การบริหารความเสี่ยง	4.20	0.66	มาก
4	การมีความคิดสร้างสรรค์	4.25	0.61	มาก
5	การกระตุ้นการสร้างนวัตกรรม	4.25	0.60	มาก
รวม		4.24	0.56	มาก

2. ผลการวิเคราะห์ทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.21$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ทักษะสารสนเทศและเทคโนโลยี ($\bar{X}=4.26$) รองลงมาคือ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ($\bar{X}=4.25$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ทักษะอาชีพและทักษะชีวิต ($\bar{X}=4.15$) ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา

ด้าน	ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม	$\bar{X}$	.S.D	การแปลผล
1	ทักษะสารสนเทศและเทคโนโลยี	4.26	0.59	มาก
2	ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม	4.25	0.58	มาก
3	ทักษะการทำงานร่วมกันและความยืดหยุ่น	4.18	0.65	มาก
4	ทักษะอาชีพและทักษะชีวิต	4.15	0.65	มาก
รวม		4.21	0.56	มาก

3. ผลการวิเคราะห์ระดับความสัมพันธ์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Coefficient) ระหว่างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมกับทักษะการจัดการเรียนรู้ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 ทุกองค์ประกอบมีความสัมพันธ์ในทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาแต่ละด้าน พบว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่มีความสัมพันธ์สูงที่สุดคือ การมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง (X_1) มีความสัมพันธ์กับทักษะการจัดการเรียนรู้ของ

สถานศึกษาอยู่ในระดับมาก ($r = 0.864$) และภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมด้านมีความสัมพันธ์ต่ำที่สุดคือ การบริหารความเสี่ยง (X_3) ($r = 0.800$) มีความสัมพันธ์กับทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมกับทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา

ตัวแปรพยากรณ์	(X_1)	(X_2)	(X_3)	(X_4)	(X_5)	(Y)
การมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง: (X_1)	1.000					
การทำงานเป็นทีม (X_2)	0.793**	1.000				
การบริหารความเสี่ยง(X_3))	0.750**	0.727**	1.000			
การคิดสร้างสรรค์ (X_4))	0.796**	0.818**	0.786**	1.000		
การกระตุ้นการสร้างนวัตกรรม (X_5)	0.705**	0.756**	0.703**	0.828**	1.000	
ทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา (Y)	0.864**	0.837**	0.800**	0.831**	0.829**	1.000

** $p < .01$

4. ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 พบว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง (X_1) ด้านการทำงานเป็นทีม (X_2) ด้านกระตุ้นการสร้างนวัตกรรม (X_5) และด้านการบริหารความเสี่ยง (X_3) สามารถร่วมกันพยากรณ์ทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาร้อยละ 85.0 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์หรืออำนาจพยากรณ์ $R^2=0.850$ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังแสดงตามตารางที่ 4

เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา พบว่า ด้านการมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง (X_1) ด้านการทำงานเป็นทีม (X_2) ด้านกระตุ้นการสร้างนวัตกรรม (X_5) และด้านการบริหารความเสี่ยงการ (X_3) ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p=0.000-0.027$) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยในรูปคะแนนดิบ (b) เท่ากับ 0.310 , 0.260, 0.231 , 0.217 ตามลำดับ แสดงสมการถดถอยในรูปคะแนนดิบ ดังนี้

$$Y = 0.367 + 0.280(X_1) + 0.230(X_2) + 0.215(X_5) + 0.184(X_3)$$

เมื่อเปรียบเทียบค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยในรูปคะแนนมาตรฐานโดยพิจารณาจากค่าเบต้า (Beta) พบว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่มีความสำคัญมากที่สุด ได้แก่ ด้านการมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง (X_1) มีค่าเบต้าเท่ากับ 0.310 รองลงมาคือ ด้านการทำงานเป็นทีม (X_2) มีค่าเบต้าเท่ากับ 0.260 ต่อมาด้านกระตุ้นการสร้างนวัตกรรม (X_5) มีค่าเบต้าเท่ากับ 0.231 และด้านการบริหารความเสี่ยง (X_3) มีค่าเบต้าเท่ากับ 0.217 ตามลำดับ แสดงสมการถดถอยในรูปคะแนนมาตรฐาน ดังนี้

$$Z_y = 0.310(ZX_1) + 0.260(ZX_2) + 0.231(ZX_5) + 0.217(ZX_3)$$

ตารางที่ 4 ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้

ตัวแปรพยากรณ์	คะแนนดิบ		คะแนนมาตรฐาน	t	-p values
	b	.S.E	B		
ค่าคงที่	0.367	0.109	-	3.356*	0.000
การมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง: (X_1)	0.280	0.047	0.310	5.981*	0.000
การทำงานเป็นทีม (X_2)	0.230	0.041	0.260	5.584*	0.000
การกระตุ้นการสร้างนวัตกรรม (X_5)	0.215	0.043	0.231	4.96*2	0.000
การบริหารความเสี่ยง(X_3))	0.184	0.036	0.217	5.17*5	0.000
R = 0.922 , $R^2 = 0.850$, Adjusted $R^2 = 0.848$, S.E. = 0.218 , F = 24.619					

*p < 0.05

อภิปรายผล

1. จากผลการศึกษาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือด้านการมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยรายด้าน 4 ลำดับแรก พบว่า ด้านการมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง ด้านการทำงานเป็นทีม ด้านการกระตุ้นการสร้างนวัตกรรม และด้านการบริหารความเสี่ยง ซึ่งเป็นเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา รวมถึงต้องมีการกระตุ้นและจูงใจบุคลากรในแต่ละส่วนงาน ให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะทำงานในส่วนของตน ให้สอดคล้องและเกิดการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางด้านการสร้างคุณค่าองค์กรร่วมกัน รวมถึงต้องอาศัยผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่คอยให้การสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มีการวางแผนกลยุทธ์ที่

สอดคล้องกับนวัตกรรม และสนับสนุนให้บุคลากรของตนมีความกล้าคิด กล้าทำ นอกจากนั้น ผู้ปฏิบัติงานเองก็ต้องมีการคิดนอกกรอบ ที่พร้อมจะเรียนรู้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง และพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นอยู่เสมอ รวมถึงมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์และมีคุณค่าสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของพยัต วุฒิรงค์ พบว่า บริบทภายนอกองค์การที่มีความเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อการปรับทิศทางและกลยุทธ์ในการนำองค์กร การกดดันให้ผู้นำมุ่งเน้นการพัฒนานวัตกรรมมากขึ้น เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันและการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน บริบทภายในองค์การด้านวัฒนธรรมองค์การและบรรยากาศภายในองค์การ มีผลกระทบต่อบทบาทของภาวะผู้นำ รูปแบบองค์การแห่งการเรียนรู้และระบบการจัดความรู้ที่มีกระบวนการชัดเจน และใช้เทคโนโลยีในการสร้างคลังความรู้ การส่งเสริมการเรียนรู้เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อการพัฒนานวัตกรรม (พยัต วุฒิรงค์, 2555)

2. จากผลการศึกษาระดับทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา พบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านทักษะสารสนเทศและเทคโนโลยี ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะครูที่มีการศึกษาหาความรู้ พัฒนาวิชาชีพของตนเอง ย่อมส่งผลให้ครูมีความรู้ความสามารถ มีทักษะความเชี่ยวชาญในการจัดการเรียนรู้ ทำให้ครูมีทักษะการจัดการเรียนรู้มากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของชัชวาลย์ เจริญบุญ ศึกษารูปแบบการพัฒนาครูเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครูผู้สอนในจังหวัดหนองคาย พบว่า ทักษะการจัดการเรียนรู้ที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ ทักษะการจัดการเรียนรู้ด้านการพัฒนาครู (ชัชวาลย์ เจริญบุญ, 2554) เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Moore ความรู้ใหม่ที่ได้จากการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สำหรับสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษาหนองคาย โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นแนวคิดหลักในการพัฒนา ซึ่งก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ หรือความรู้แบบรวบยอด (Concept) 10 ประการนั้น อภิปรายได้ว่าในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นถือว่าเป็นผลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Moore, MG, Anderson, 2004) นอกจากนี้ Churches กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับห้องเรียน ครูผู้สอน หลักสูตร อาจยังไม่เพียงพอ ซึ่งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงในศาสตร์การสอน กลวิธีการสอน ตลอดจนการประยุกต์ใช้สื่อสารสนเทศ และเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างคล่องแคล่ว การเรียนรู้จากบริบทจริง การเรียนรู้แบบสหวิทยาการ การเรียนรู้แบบยึดความร่วมมือ การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน และการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทั้งนักเรียน และครูผู้สอน ผ่านกระบวนการพัฒนาโดยใช้การวิจัยเป็นฐาน Churches A. ศึกษาอำนาจและความรู้ความสามารถของครูในการปรับใช้วิธีสอนต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับบริบท พบว่า ประสิทธิภาพการสอนของผู้สอนทุกวิชามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ต่อการเรียนรู้

สอน (Churches, A, 2017) สอดคล้องกับงานวิจัยของพูนสุข อุดม (2556) ศึกษาการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสาเหตุและผลกระทบต่อการพัฒนาสมรรถนะของครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาหนองคาย ตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพด้านกระบวนการพัฒนา การจัดการเรียนรู้ พบว่า ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อการพัฒนาสมรรถนะของครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาหนองคาย ด้านการสร้างและพัฒนาหลักสูตร ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และด้านการจัดการชั้นเรียน ได้แก่ การพัฒนาตนเองของครู ความพร้อมด้านวิชาการของสถานศึกษา บรรยากาศวิชาการของสถานศึกษา และความพร้อมของนักเรียน (พูนสุข อุดม, 2556)

3. ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาหนองคาย พบว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมด้านการมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลงด้านการทำงานเป็นทีม ด้านกระตุ้นการสร้างนวัตกรรมและด้านการบริหารความเสี่ยงสามารถร่วมกันพยากรณ์ได้ว่า ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาหนองคาย ได้ร้อยละ 85.0 แสดงให้เห็นว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมด้านการมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง เป็นกระบวนการของการกำหนดความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ ระหว่างบุคคลและทรัพยากร การแบ่งงานอย่างเป็นทางการ เป็นกลุ่มความร่วมมือ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโรงเรียน (ศิริวรรณ เสรีรัตน์, 2550) ดังนั้น ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมด้านการมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง จึงส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา เช่นเดียวกันกับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมด้านการทำงานเป็นทีม ที่ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา เนื่องจากการทำงานส่วนร่วมกับชุมชน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การเผยแพร่ข่าวสารแก่ผู้ปกครองและชุมชนการให้บริการแก่ชุมชน โรงเรียนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้ปกครองและชุมชน และการได้รับสนับสนุนและความร่วมมือจากชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาเช่นกัน (Hoy, W. K., & Miskel, C. G, 2013; รุ่งนิริฎ พุทธิเสน, 2557)

เนื่องจากโรงเรียนได้มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารและการจัดการศึกษา โดยเร่งรัดและสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อให้มีระบบข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย มีการใช้ข้อมูลสารสนเทศประกอบในการวางแผน การทำงานของโรงเรียนแนวใหม่ ต้องมีการเกี่ยวข้องกับเครื่องมือและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มีหลายหน่วยงานได้นำเสนอความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศกับการปฏิรูปการศึกษา (มนัสนันท์ สงวนแสง, 2559) ซึ่งการบริหารและการจัดการศึกษานั้นย่อมส่งผลต่อประสิทธิภาพสถานศึกษาเช่นเดียวกัน และท้ายสุดภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมด้านการบริหารความเสี่ยงการ ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาเช่นเดียวกัน เพราะวัฒนธรรมองค์กรมี

อิทธิพลต่อการประพฤติปฏิบัติของครูและบุคลากรที่อยู่ในโรงเรียน สะท้อนให้เห็นกระบวนการคิด การตัดสินใจ การวางแผนยุทธศาสตร์ของโรงเรียน และที่สำคัญวัฒนธรรมองค์กรมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียน วัฒนธรรมองค์กรลักษณะสร้างสรรค์ เป็นองค์กรที่เปิดโอกาสให้บุคลากรมีความคิดอิสระ มีส่วนร่วมในการทำงานและการบริหาร ส่งเสริมให้บุคลากรเกิดแรงจูงใจในการทำงาน มีความสุขที่ปฏิบัติและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ขององค์กรได้ ดังนั้น ผู้บริหารที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน และพยายามทำตนให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้ร่วมงาน หรือผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างแท้จริง จึงจะนำหน่วยงานไปสู่ความมีประสิทธิภาพ (กาญจนา เกษร, 2555) สอดคล้องกับอภิขยา บุญเจริญ ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมที่ใช้อยู่ภายในแต่ละองค์กรเป็นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งขององค์กรต่อความเป็นรูปลักษณะ ที่เป็นเอกเทศขององค์กรแต่ละแห่ง (อภิขยา บุญเจริญ, 2556) และวัฒนธรรมองค์กรจะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวในการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ (Hoy, W. K., & Miskel, C. G, 2013) สอดคล้องกับรังสรรค์ อ้วนวิจิตร ที่ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุประสิทธิผลของทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา ผลการศึกษา พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน วัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียน ความผูกพันต่อองค์กรของครู มีอิทธิพลทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ต่อประสิทธิผลของทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา ดังนั้น ในการพัฒนาประสิทธิผลของโรงเรียนอย่างยั่งยืน จะต้องดำเนินการพัฒนาผู้บริหารโรงเรียนให้มีภาวะผู้นำ โดยเฉพาะภาวะผู้นำทางวิชาการ สร้างวัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียนให้เข้มแข็ง และสร้างให้ครูมีความผูกพันต่อองค์กร (รังสรรค์ อ้วนวิจิตร, 2554) สอดคล้องกับ ณปภัช อำพลิน ที่กล่าวว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาคือหลักในการบริหารจัดการในการพัฒนาการศึกษาให้เกิดผลดี และมีประสิทธิภาพสูง ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง นอกจากนั้น ผู้วิจัยได้สรุปจากข้อเสนอแนะปลายเปิดในแบบสอบถามได้ว่า ภาวะผู้นำองค์กรเป็นสิ่งสำคัญ ผู้บริหารควรพัฒนาตนเองให้มีความเชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการองค์กร เพื่อให้โรงเรียนมีประสิทธิภาพ และการบริหารงานความสำเร็จของกลุ่ม มีส่วนสัมพันธ์กับความสามารถของผู้นำ แต่งานวิจัยในครั้งนี้ กลับพบว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมด้านความคิดสร้างสรรค์ ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงไม่ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา เพราะโรงเรียนมัธยมศึกษาใหญ่จำนวนมาก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาหนองคาย ผู้บริหารสถานศึกษาส่วนใหญ่เป็นผู้บริหารที่บรรจุใหม่ หรือบางโรงเรียนไม่มีผู้บริหาร มีแต่ครูผู้ที่ทำหน้าที่รักษาราชการในตำแหน่งผู้บริหาร ที่อาจจะมีประสิทธิภาพในการบริหารไม่มากพอ อีกทั้งผู้บริหารที่บรรจุใหม่ยังอยู่ในช่วงเรียนรู้วัฒนธรรมหรือศึกษาโครงสร้างองค์กร จึงอาจจะทำให้ไม่กล้าตัดสินใจอย่างเด็ดขาดในการดำเนินการบริหารโรงเรียน จากที่กล่าวมา ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมด้านความคิดสร้างสรรค์ทั้งสิ้น (ณปภัช อำพลิน, 2557)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การศึกษาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่ส่งผลต่อทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหาร สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นเป็นสำคัญใน การพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา ทั้งนี้ เพราะสถานศึกษา เป็นหน่วยงานที่จัด การศึกษาขั้นพื้นฐานที่ต้องมีผู้บริหารที่มีความคิดสร้างสรรค์ มีความคิดใหม่ๆ ที่จะมาพัฒนาระบบ การศึกษา ในส่วนระดับทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา ด้านทักษะสารสนเทศและเทคโนโลยี มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด อาจเป็น เพราะครูที่มีการศึกษาหาความรู้ พัฒนาวิชาชีพของตนเองย่อมส่งผลให้ครูมี ความรู้ความสามารถ มีทักษะ มีความเชี่ยวชาญในการจัดการเรียนรู้ เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมกับทักษะการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา พบว่าภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมด้าน วิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลงมีความสัมพันธ์กับทักษะการจัดการเรียนรู้ในระดับสูงสุด ทั้งนี้ เนื่องจาก สถานศึกษามีบุคลากรจำนวนมากแต่มีภาระงานเทียบเท่ากับโรงเรียนขนาดอื่น ๆ การมอบหมายงาน ให้ครูอาจจะสามารถปรับเปลี่ยนไปตามเนื้อหาได้

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1. ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมด้านการกระตุ้นการสร้างนวัตกรรม มีระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด ดังนั้น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรมีนโยบายในช่วยเหลือสถานศึกษาในด้านสื่อหรืออุปกรณ์ที่ จำเป็นในการดำเนินงานด้านสารสนเทศ นอกจากนั้น ผู้บริหารยังต้องมีแผนการใช้สื่อหรืออุปกรณ์ที่มีอยู่ อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ใช้เทคโนโลยีในการจัดสารสนเทศให้เป็นระบบ ครูและ บุคลากร สามารถเข้าถึงและใช้สารสนเทศได้ตามที่ต้องการ ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรนำเทคโนโลยีมาใช้ในการ บริหารจัดการหรือการจัดการเรียนการสอน

2. ทักษะการจัดการเรียนรู้ด้านทักษะอาชีพและทักษะชีวิต มีระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด ดังนั้น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรมีนโยบายการพัฒนาเพื่อยกระดับทักษะอาชีพและทักษะชีวิต นำลงสู่ โรงเรียน เพื่อให้นักเรียนใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับบริบท โรงเรียนมีการ จัดการเรียนการสอนเน้นในจุดที่ทักษะอาชีพและทักษะชีวิต ยังอยู่ในระดับที่ไม่พึงพอใจ ผู้บริหารควรมี การนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผลการจัดการเรียนการสอนของครูเสมอ เพราะทักษะอาชีพและ ทักษะชีวิตของนักเรียนนั้น เป็นผลโดยตรงจากการจัดการเรียนการสอน นอกจากนั้น ผู้บริหารเป็นผู้นำ

ในการสร้างแรงบันดาลใจให้ครูทำงาน โดยยึดถือผลประโยชน์ของนักเรียนเป็นหลัก เน้นให้นักเรียนมีทักษะอาชีพและทักษะชีวิตที่ดี

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา เกษร. (2555). ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมองค์การกับประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1. ใน *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเทคโนโลยีบริหารการศึกษา*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- ชัชวาลย์ เจริญบุญ. (2554). รูปแบบการพัฒนาครูเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครูผู้สอน ในจังหวัดมหาสารคาม. ใน *วิทยานิพนธ์ ปร.ด. (ยุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค)*. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม .
- ณภัช อำพลิน. (2557). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับแรงจูงใจในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต 1. ใน *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- พยัต วุฒิรงค์. (2555). *การจัดการนวัตกรรม : จากแนวคิดสู่การปฏิบัติที่เป็นเลิศ*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พูนสุข อุดม. (2556). *การวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสาเหตุและผลกระทบต่อการพัฒนาสมรรถนะของครูในภาคใต้ตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพด้านกระบวนการพัฒนาการจัดการเรียนรู้*. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- มนัสนันท์ สงวนแสง. (2559). ปัจจัยเสี่ยงด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่ส่งผลต่อการบริหารงาน โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- รังสรรค์ อ้วนวิจิตร. (2554). *รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุประสิทธิผลของโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก*. นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยคริสเตียน.
- รุ่งนिरุญ พุทธิเสน. (2557). องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3.

ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วรางคณา ทองนพคุณ. (2556). “ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) คืออะไร มีความสำคัญอย่างไร”. เรียกใช้เมื่อ 17 มีนาคม 2563 จาก <https://1th.me/EW12z>.

วิจารณ์ พานิช. (2555). วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2550). พฤติกรรมผู้บริโภค. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บริษัท อิระฟิล์มและไซเท็ก จำกัด.

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และคณะ. (2556). ปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2558). แนวทางจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills). กรุงเทพมหานคร : สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย.

สุคนธ์ สิทธิพานนท์. (2558). การจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่เพื่อพัฒนาทักษะของผู้เรียนใน ศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด 9119 เทคนิควิธีคิด.

อภิขยา บุญเจริญ. (2556). อิทธิพลของวัฒนธรรมองค์กรต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้. ใน วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Churches, A. (2008). 21st Century Pedagogy. Retrieved January 30, 2017 from <http://edorigami.wikispaces.com/21st+Century+Pedagogy>.

Hoy, W. K. & Miskel, C. G. (2013). Educational Administration theory, Research and Practice. Ninth Edition : Published by McGraw-Hill.

Moore, MG, Anderson. (2004). WG. Handbook of distance education. New Jersey : Lawrence Erlbaum.